

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu

Mehmet Görmez Ankara: OTTO, 2020, 373 sayfa.

ISBN 978-605-80197-8-2

Değerlendiren / Reviewed by: Mukadder ESEN

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Zonguldak/Alaplı-Kasımlı Ortaokulu

mukadderesen@gmail.com, orcid/ 0000-0003-0148-0803

Öz: Hadis ve sünnet kavramları İslam toplumunun temel kaynakları arasında yer almaktadır. Kur'an ile birlikte değerlendirildiğinde Müslümanlığın kurucu metinleri olan bu nasların anlaşılması ve yorumlanması belirli bir metot ve yöntem takip edilerek gerçekleştirilmelidir. Ele alacağımız çalışma, yöntem ile ilgili farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Sünnet, Hadis, Kitap Tanıtımı

Abstract: The concepts of hadith and tradition are among the basic resources of Islamic society. Hadiths should be read with certain methods together with the Quran. The work offers a different perspective.

Keywords; Tradition, Hadith, Book reviews

Hadis ve sünnet İslam toplumunu aynı zemin etrafında kenetleyen etkenlerdir diyebiliriz. Farklılıkları olmakla birlikte bugün kendilerini Müslüman olarak niteleyen hemen her grup kendi görüş ve mezhebine uygun rivayetlerden dayanaklar bulmaktadır. Fıkıh ilmindeki değerler hiyerarşisine göre Kur'an'dan sonra sünnet gelmektedir. Sünnet olgusu ise rivayetlerin barındırdığı bir muhtevadır. Hadisi sünnet ile eş değer kabul etmek ya da sünneti hadislerden çıkarılan bir sonuç olarak görmek tarih boyu tartışılan bir

durum olmuştur. Bunun yanı sıra rivayetlerin nasıl anlaşılacağı da varılacak sonuç açısından büyük bir önem içermektedir.

Hadis ve sünnet alanında farklı konularda yapılan birçok güncel çalışma bulunmaktadır. Anlama ve yorumlamaya yönelik çalışmaların yanı sıra hadis usulüne dair de birtakım gayretlerin olması ümit vericidir. Bu çabaların semerelerinden bir tanesi olan Mehmet Görmez'in kaleme aldığı Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu yazarın önsözünde de belirttiği gibi yeni bir usul denemesidir. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* isimli doktora tezinde genel anlamda klasik usulün anlam gayesinde usul-i fikhın etkisinin fazla olduğundan, hadisçiler olarak hadis/sünnet okuma ve yorumlamada bir usul geliştirememe sorunsalından bahsetmiştir. Bu anlamda eser, tezin devamı mahiyetindedir.

Otto yayınlarının neşrettiği eser giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş sadedinde İslam dünyasında sünnet ve hadis tartışmaları ele alınmıştır. Bu tartışmaların başlıca sebeplerine ve aşırılıklarına değinilmiştir. Yazar tezinde üç büyük sarsıntı dönemine değinmiştir. Bu sarsıntılar sırasıyla Hz. Osman'ın katledilmesi, Moğol İsyanları ve Sanayi Devrimidir. Yazar, tezinin devamı mahiyetindeki bu çalışmada üç sarsıntıya, modern dönemde herkesin dijital ortamlar sayesinde hadis külliyatına ulaşabilmesini de eklemiştir. Böylece usulsüz bir bakış açısının bu külliyatta boğulacağı öngörülmüştür. Dünyadaki hadise karşı yaklaşımların kısa tarihine temas ettikten sonra bu tartışmaların Türkiye'deki yansımalarına ışık tutan Görmez, Ankara ve İstanbul ekollerine değinmekte ve anlayış ekseninin merkezini yorumlamaya etkisine dikkat çekmektedir.

Yazar, hadis ve sünnet tartışma parametrelerinin usul-i fıkhıta yer alan *beyanu'l-ibare* yerine anlama için köprü vazifesi gören *beyanu'l-i'tibara* önem verildiğinde anlaşılacağını savunmuştur. Bununla birlikte sünnet için örneklik ilkesinin, hadis için ise bütünlük ilkesinin asla unutulmamasını belirtmektedir. Yazar, bu iki temel ilkeyi dikkate alan eserinde sünnet için on üç, hadis için ise yirmi dokuz ilke belirlemiş ve bu kırk iki temel umdede verilen misaller ekseninde bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır.

Sünneti Anlama Kılavuzu (Örneklik İlkesi) (s.61-140) başlıklı bölümde yazar, ilk olarak 'insanlık için bir değerler manzumesi olarak sünneti anlamak'

ilkesini ele almaktadır. Bu başlık altında bir fiilin sünnet olup olmadığı sorusu/sorunu irdelenirken evrensel boyutun gözden uzak tutulmaması gerektiği hatırlatılmaktadır. Buna göre bir fiilin her bir birey için anlam ifade etmesi, yatay ve dikey düzlemde her bir bireyi ihata edecek şekilde kapsamlı oluşu ile doğru orantılıdır. ‘İslam medeniyetinin kurucu kaynağı olarak sünneti anlamak’ ilkesi ise her toplumu ve farklı farklı mühtedileri bir ümmet kılan form olarak sünnet, şeklinde anlaşılmalıdır.

‘İslam ümmetini inşa eden bir örneklik olarak sünneti anlamak’ ve ‘asr-ı saadeti tüm zamanlara taşıyan bir hayat tarzı olarak sünneti anlamak’ ilkeleri de sünnetin birleştirici vasıflarını öne çıkarmaktadır. ‘İslam’ın değişim karşısında sürekliliğini sağlayan manevi bir güç olarak sünneti anlamak’ ilkesinde şeriatın mübahlık alanına ayırdığı önem vurgulanır. Buna göre tüm zaman ve tüm mekanlara ulaşacak olan risalet pınarı her durağında şeriatın ona çizdiği sınırlar içerisinde yaşam alanı ve cereyan bulmaya çalışacaktır.

‘Kur’an’ı yaşanan hayata dönüştüren bir beyan, tefsir ve te’vil olarak sünneti anlamak’ ilkesinde klasik anlayıştaki *sünnet Kur’an’ı beyan eder* görüşüne ek olarak aynı ölçütte Kur’an’ın da sünneti beyan ettiği vurgulanmıştır. Bu noktada İbn Hibban, Karafi ve İbn Aşur’un üzerinde durduğu ef’alu’-resul konusu, neyin vahiy neyin bireysel tecrübe olduğuna dikkat çekecek şekilde kurgulanmıştır. ‘Hz. Peygamber’in örnekliği olarak sünneti anlamak’ ilkesinde sahabe neslinden beri temelleri oluşturulan teessi/örneklik ve teşebbüh/taklit kavramları üzerinde durulmuştur. Buna göre Hz. Peygamber’in bir fiilin sünnet olarak isimlendirilmesi için muhtaç olduğu yegâne iki umde evrensellik ve ebediliktir. Ancak bu ikisi gerçekleşirse tam bir teessiden bahsedilebilir. Yoksa salt benzerlik, teşebbühten öteye gidemeyecektir.

Görmez’in ‘Şekil-ruh bütünlüğü açısından sünneti anlamak’ olarak belirlediği ilke ile risaletin ana öğretilerinden olan ruhî yönün önemine vurgu yapması takdire şayan olmuştur. Zira bugün sünnet denilince salt şekilsel fiillerin akla gelmesi ve adalet güvenilirlik, liyakat, hak, hukuk, merhamet, fazilet ve sadakat gibi risaletin ana öğretilerinin göz ardı edilmesi Hz. Peygamber’in mesajını doğru bir şekilde okumamak olacaktır. Buna göre sadece dişleri fırçalamak değil, adaletin de sünnet olduğunu unutulmamalıdır. Buradan hareketle yazar, kalbin

en büyük sünnetini Allah'a hakkıyla kulluk etmek, aklın en büyük sünnetini tedebbür ve tefekkür etmek, ruhun en büyük sünnetini kâinata rahmet nazarıyla bakmak ve dilin en büyük sünnetini doğru söylemek olarak tanımlamıştır.

Sünneti anlama başlığının bir diğer ilkesini 'Adet-ibadet farkı açısından sünneti anlamak' olarak belirleyen yazar, neyin sünnet neyin örf olduğunu iki temel ilke ile tefrik edebileceğimizi hatırlatıyor; Kurbiyyet olgusu ve Hz. Peygamber'in gayesi. Yazara göre bu iki umde fiilin evrensel-ebedi oluşlarıyla da her zaman ve mekânda bir yaşayış örneği ortaya koyacaktır. 'Sünnet-bidat farkı açısından sünneti anlamak' ilkesi bizlere bidatin zamansal bir olgu değil ilkesel bir kavram olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. 'Sünnet-kültür farkı açısından sünneti anlamak' ilkesi yerel adetlerle evrensel olan uygulamaları ayırırken Allah'a yakınlık ve Hz. Peygamber'in muradını gözden uzak tutmamayı hatırlatır niteliktedir.

'Beşer-peygamber sıfatları açısından sünneti anlamak' ilkesi Hz. Peygamber'in uygulamalarının hangi sıfatı ve konumu gereği (teşri', kaza, nasihat, imamet, vd) olduğunun önemine dikkat çekmektedir. Nitekim yeri geldiğinde sahabe dahi *bu senin fiilin mi yoksa vahiy mi?* diye sorabilmiştir. İlk bölümün son ilkesini 'fıkıh ve bağlayıcılık açısından sünneti anlamak' şeklinde belirleyen yazar, önceki ilkelerle benzerlik gösterir şekilde Hz. Peygamber'in bir beşer olarak bu fiili yapmış olabileceği ihtimali etrafında şekillenmiştir.

Hadisi Anlama Kılavuzu (Bütünlük İlkesi) (s.141-342) eserin ikinci bölümüdür. Bu bölüm hadisleri anlamada gerekli olan bütünlük ilkesine vurgu yapmaktadır. Buna göre hadisleri İslam'ın bütünlüğü içinde anlamaya çalışılmalı, Kur'an-sünnet, risalet-nübüvvet, sünnet-hadis bütünlüğü içinde dikkate alınmalıdır. Zira risalet rivayete, ravi resule öncelenirse bu din mesajını tam anlamıyla ifade edememiş olur. Ayrıca dar bir tarih okuması, kısır kararlar almaya mecbur bırakacaktır. Nitekim Hz. Ali için güneşin geri çevrilmesi, garanik hadisesine dair nakledilenler, kadınların mescitlerle ilişkileri gibi konular bu bütünlük göz ardı edildiği için yanlış yorumlanmıştır.

'Sünnet-siret bütünlüğü içinde hadisi anlamak' ilkesi bizlere Hz. Peygamberin hayatından bihaber yapılan İslam okumasının kadına ve çocuğa dayak atılmasına cevaz verilmesi gibi risalet mesajıyla uyuşmayan çıkarımlara

sebeplere olacağını telkin etmektedir. Hz. Peygamber'in bir fiili hangi sıfatıyla yaptığına dikkat etmek, kaynak bütünlüğü olarak ifade edilmiştir. Buna göre Tıbb-ı Nebevi uygulamaları bir anlam ifade edecektir.

'Akıl-Vahiy bütünlüğü içinde hadisi anlamak' ve 'Sebepl-İllet-Hikmet bütünlüğü içinde hadisi anlamak' ilkeleri örneğin kadının mahremiyle yolculuk etmesi prensibinin güvenlik gibi bir illete matuf olduğunu ve hükmün asla hikmetin önüne geçmemesi gerektiğini belirtmektedir. Art arda gelen 'Makasid-maslahat bütünlüğü içinde hadisi anlamak', 'Esbab-ı vürud-bağlam bütünlüğü içinde hadisi anlamak', 'Konu bütünlüğü içinde hadisi anlamak', 'Rivayet bütünlüğü içinde hadisi anlamak' ve 'Kavramsal bütünlük içinde hadisi anlamak' ilkeleri öz olarak dar bir okumanın yanlış ve aceleci hükümlere sebep olacağını; bu yüzden arka planını iyi tetkik etmeden bir haber hakkında yargı bildirmenin sakıncalı olduğunu ifade etmektedir.

Hadisleri anlama konusunda dikkat çekilen bir diğer mesele, manen rivayet olgusunun göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Maksat ve murad-ı nebevinin ravinin tercihine terk edilmemesinin dikkat edilecek bir husus olduğudur. Bu husus, lafız-mana bütünlüğü ilkesi ile ifade edilmiştir. Bu ilkeyle irtibatlı olarak Hz. Peygamber'in bir beşer olması ve beşer dili kullanması sebebiyle hitaplarında farklı edebî üslupları kullandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu meyanda 'hakikat-mecaz bütünlüğü', 'dil-beyan-üslup bütünlüğü', 'hadislerdeki deyimsele ifadelere dikkat etmek' ilkeleri zikredilmiş, ayrıca Hz. Peygamber'in söz ve fiillerinin 'fıkıh ve bağlayıcılık' ilkesi doğrultusunda anlaşılmasının lüzumuna işaret edilmiştir.

Bu sebeple beşerî fiil ve tercihlerinin İslam'ın değişmez kanunları gibi algılanması yersizdir. Yine bununla ilgili 'Hadislerdeki kıssaları ve temsilî anlatımları anlamak' ve 'Hadislerdeki meselleri anlamak ilkeleri' bir beşer olarak Hz. Peygamber'in de günlük dili kullandığı, benzetme yaptığı ve bunların sabit kurallar olmadığı örneklerini yazar nakletmektedir.

'Hadislerdeki sayı, ölçü ve miktarları anlamak' ilkesi özel olarak ibadetlerle ilgili değıle *kesretten kinayeye* hamletme mesajı içermektedir. 'Hadislerdeki varlık mertebelerini anlamak', 'Hadislerdeki tedriciliğı ve neshi anlamak', 'Hadislerdeki ihtilafı anlamak' ve 'Terğib-terhib hadislerini anlamak' ilkeleri

Hız. Peygamber'in muallim oluşunu unutmamayı hatırlatmaktadır. Muallim olarak bizlere örnekliliği yanı sıra her bir bireyle özel olarak ilgilenmiştir. Bu sebeple kişisel eğitim yaklaşımlarını umuma hamletmek aceleci bir peygamber tasavvuruna yol açabilir.

'Fiten ve melahim hadislerini anlamak' ilkesi adeta ümmeti için *şöyle şöyle olmanızdan korku duyuyorum* şeklinde bir ikaza hamletme şeklinde anlaşılmalı belirtmektedir. 'Ahkam hadislerini anlamak' ilkesi ravi tasarruflarından fıkhı çıkarmamayı, 'Ahlak hadislerini anlamak' ilkesi ise tikel bir ahlak yaklaşımı yerine bütüncül bir değerler hiyerarşisi ortaya koymanın gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Her bir ilkeyi bir iki cümleyle özetlemeye çalıştıktan sonra genel bir değerlendirme yapacak olursak; sünnet kavramı 'örneklik' anahtar kavramı ve 'ezelilik-ebedilik' düzlemleri ile birlikte değerlendirilmelidir. Aynı şekilde hadis kavramı bütünlük ile değerlendirilmeli, parçacı anlayışların yanı sıra interdisipliner bir usul takip edilmelidir. Çünkü eskiden beri bilgiye ulaşma değil, bu bilgi ve muhtevayı usul potasında eriterek yaşam formu çıkarma eksikliği yaşanmıştır.

Görmez'in bu usule giriş mahiyetindeki kılavuzu geniş perspektifli bakış açılara ışık tutacak ve gerekliliğini fark ettirecek niteliktedir. Bununla birlikte bu kılavuz bazen bazı rivayetlerin temel umdelere arz edilerek kabul edilmemesine sebep olabilir. Burada metodoloji olarak eksiklik, varlığı reddedilen ancak muteber kaynaklarda mevcudiyetini muhafaza eden rivayet kültürünün yorumlanma/anlamlandırılma eksikliğidir diyebiliriz. Tarih boyunca her mezheb ve yaklaşım birtakım kaidelerle rivayetleri kabul/red cihetine gitmişlerdir. Vakıa olarak seçmecî anlayışları zemmeden yaklaşımlar dahi bazı noktaları 'seçerek' bir usul inşa etme yoluna gitmiştir.

Reddedilenin neden reddedildiği ve varlığını hala muhafaza eden birikimin nasıl yorumlanacağı konusu tartışmaya açık bırakılmamalıdır. Örneğin Görmez, Hız. Peygamber'e sihir yapıldığı rivayetleri (Buhari, Tefsiru ve'n- Necm, 4) İslam'ın birçok umdesi ile çeliştiği için kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Fakat salt ret, ümmetin çoğunluğu tarafından Kur'an'dan sonraki en sağlam kaynak kabul edilen Sahih-i Buhari'de varlığını muhafaza eden

muhtevanın nasıl vuzuha kavuşacağını tam manasıyla açıklamamaktadır. Bir giriş mesabesinde değerlendirilebilecek çalışma, bu gibi eksik yönleri olsa dahi rivayet kültürünü yorumlama ve anlama gayesine alt yapı oluşturması açısından farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Yine bununla birlikte düşünüldüğünde örneğin ceninin geçirdiği aşamalar (Buhari, Bedü'l- Hak, 6) ele alınırken rivayetin bilimin kabullerini reddettiği kanısına varılmıştır. Halbuki rivayet incelendiğinde aşamaların dört sefer kırk olarak değil, tüm aşamaların hepsinin kırk günde tamamlanmasına hamledilecek bir lafza sahip olduğu görülmektedir. Bu durum da rivayetlere ve hadis / sünnet bütünlüğüne bakış ile ilgilidir.

Hız. Peygamber'den günümüze kadar olan süreçte hadisleri anlama gayretlerinin semereleri olan hadis ve sünnet ile ilgili kaynakların, bu kaynaklardaki genel kabul görmüş olan meselelerin ve değerlendirmelerin göz ardı edilmesi Görmez'in çalışmasında üzerinde hassasiyetle durduğu bütünlük ilkesinin ihmali demektir. Bununla birlikte Görmez'in çalışmasının da hadis ve sünneti doğru anlama çabasının samimane bir ürünü olduğu söylenebilir.

Eserde genellikle dipnotlarda kaynak kullanımı dikkatli olmakla beraber bazen verilen dipnot mücmel şekilde bırakılmış cilt veya sayfa belirtilmemiştir (örneğin s.33, 290 no'lu dipnot). Bu tarz bir dipnot kullanımı metin ile ilgili muhtevanın karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Yine bazı bilgilerde kullanılan kaynaklara işaret edilmemesi büyük bir eksiklik olmuştur. Sözgelimi s.239'da Hz. Aişe'nin evlilik yaşına dair değerlendirmeler tartışılırken Görmez'in örnek olarak zikrettiği bazı Arap örflerine dair bilgilerin kaynağı verilmemiş, sadece yazarın tercüme ettiği bir eserine atıfla yetinilmiştir.

Aynı durum 294. Sayfada varlık mertebeleri ele alınırken de ortaya çıkmaktadır. Yazar, kendi çalışması olan *Gazali Felsefesinde Varlık Mertebeleri Bakımından Hadislerin Anlaşılması ve Yorumlanması* makalesini dipnot vermekte, ancak Gazzali'nin varlık mertebelerini konu edindiği *Faysalü't- Tefrika beyne'l- İslam ve'z- Zenadika* eserine atıf yapmamaktadır. Dipnot kullanımındaki bu uygulamalar, metnin karşılaştırılmalı okunmasını zorlaştırmaktadır. Eserde sayfa 330'da sünenler sayılırken Tirmizi'nin süneninin zikredilmemesi dikkat çekicidir. Eseri Cami türü olarak saydığını kabul etsek dahi sayfa

332'de ahkamı toplayan sünenler arasında zikredilmesi ilk geçtiği yere de ek-leme ihtiyacı hissettirmektedir.

Dikkat çekilen bazı eksiklerine rağmen Görmez'in bu kitabı, hadis ve sünnetin doğru anlaşılması ve yorumlanması konusunda belirli prensipler oluşturma çabası güden bir başlangıç çalışması mahiyetindedir. Bu konu üzerinde birtakım çalıştaylar organize edilmesi, farklı ilim adamlarının bakış açılarıyla meselenin tetkik edilmesi ve ortak bir sonuca varılması, sonrasında ise tespit edilen ilkelerin sünnet ve hadise yaklaşımda temel oluşturması Nebvî mirasın sağlıklı bir şekilde korunmasına katkı sağlayacaktır.